

Червона книга України. Рослинний світ (за ред. Я. П. Дідуха). Київ: Глобалконсалтинг, 2009. 900 с.

About Plant Conservation. Plant diversity underpins the functioning of all ecosystems, which in turn provide the fundamental support systems upon which all life depends. URL: <https://www.bgci.org/about/about-plant-conservation/>

Convention on Biological Diversity. A review of progress towards the Global Strategy for Plant Conservation 2011–2020 (CBD Technical Series No. 95). 11.09.2020. URL: <https://www.cbd.int/gbo5/plant-conservation-report-2020>

Costa, M. L., Jackson, P., Fernandes, R., Peixoto, A. Conservation of threatened plant species in botanic garden reserves in Brazil // *Oryx*, 2018. Vol. 52, Iss. 1. P. 108–115. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0030605316000776>

Gillson, L., Seymour, C., Slingsby, J., Inouye, D., What, C. (2020). Are the Grand Challenges for Plant Conservation in the 21st Century? // *Front. Conserv. Sci.*, 13 November <https://doi.org/10.3389/fcosc.2020.600943>.

Mounce, R., Smith, P., Brackinaton S. (2017) *Ex situ* conservation of plant diversity in the world's botanic gardens // *Nature Plants*, Vol. 3, P. 795–802.

National Heritage collection. URL: <https://www.plantheritage.org.uk/national-plant-collect>

O'Donnell, K., Sharrock, S (2018). Botanic Gardens Complement Agricultural Gene Bank in Collecting and Conserving Plant Genetic Diversity // *Biopreservation and Biobanking*. Vol. 16(5), P. 384–390. DOI:10.1089/bio.2018.0028

Plant Biodiversity Change Across Scales During the Anthropocene/ M. Vellend, L. Baeten, A. Becker-Scarpitta, V. Boucher-Lalonde, J. L. McCune, J. e Messier, I. H. Myers-Smith and Dov F. Sax. *Annual Review of Plant Biology*, 2017, vol. 68 P. 563–586. <https://doi.org/10.1146/annurev-arplant-042916-040949>

Plant Biodiversity Edited by: Abid Ansari, Sarvajeet Singh Gill, Zahid Khorshid Abbas, M Naeem, 2016, 380 p.

Plant Conservation and Biodiversity 2007. David L. Hawksworth Editors: Hawksworth, David L., Bull, Alan T. (Eds.). 430 p.

United Nations Conference on Climate. (2015). [Електронний ресурс]. — Режим доступу: URL: <http://www.akcent.org.ua/konferentsiya-oon-z-py-tan-zmin-klimatu-v-pary-zhi-zaprovady-ly-bezpretsedentni-zahody-bezpeky/>.

УДК 379.85 (477.82)

DOI 10.37555/2707-3114.1.2021.247716

Актуальність реставрації парку садиби В. Липинського (с. Затурці Волинської області)

Решетюк О. В., к. б. н., Терлецький В. К., к. б. н.,

Чернівецький національний університет імені Ю. Федьковича, Чернівці, e-mail: o.reshtyuk@chnu.edu.ua

Академія рекреаційних технологій і права, Луцьк, e-mail: filipter@rambler.ru

Significance of restoration of W. Lypynsky estate's park (village Zaturtsi in Vohlyn region)

Reshetjuk O. W., Ph.D, Terletsky W. C., Ph.D,

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi

Academy of Recreational Technologies and Law, Lutsk

Анотація. Парк садиби В. Липинського у с. Затурці Волинської області є пам'яткою садово-паркового мистецтва. Однак сучасний стан парку не відповідає його первісній структурі. Проведено інвентаризацію сучасних насаджень парку та складено план його реставрації. Виконання цих робіт значно розширює краєзнавчий потенціал

комплексу меморіального музею садиби Липинських і відповідає нормативним вимогам до збереження парків-пам'яток садово-паркового мистецтва.

Ключові слова: парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва, інвентаризація насаджень, автохтонні дерева, самосівні породи.

Abstract. Park of W. Lypinsky estate in village Zaturtscy at Vohlyn region is relics of garden-park's skill. But park's modern condition hasn't answered its primary structure. There has been directed the stock taking of present-day park's state and putted together the plan of its restoration. Those work's fulfillment would considerably expand the local potential of memorial Lypinsky estate's museum and answer for standards of garden-park's skills reservation.

Key words: park-garden-park's skill, stock taking of plantations, autochthon's trees, virgin plants.

Вступ. Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва місцевого значення «Садиба Липинського» площею 3.0 га у с. Затурці був затверджений рішенням Волинської обласної ради у 1994 р. (Олексійовець та ін., 2019; Терлецький, та ін. 2007), Харів, 1996). Цей парк був заснований у кінці XIX ст. і тоді займав площу 4.1 га довкола маєтку родини Липинських, де народився та виріс відомий політичний діяч В'ячеслав Липинський (1882–1931). На той час у парку були створені цінні декоративні композиції: горіхова алея, ясеневе коло, острів з водоймою тощо (Загаюк, 2020; Силук, 2013). Парковий ансамбль створювався в англійському (ландшафтному) стилі (Листування ..., 2003).

Матеріали та методи. Нами було проведено інвентаризацію зелених насаджень парку з метою встановлення стану аборигенних насаджень і рівня їх відповідності первинній його структурі. Після детальної інвентаризації парку в 2007 р. виконано повторний огляд насаджень парку в 2021 р. для визначення першочергових завдань його реконструкції. Основні завдання інвентаризації полягали у визначенні стану деревних насаджень, виявленні автохтонних елементів паркової структури та розробленні проекту реконструкції насаджень у відповідності до їхнього первинного комплектування.

Результати та обговорення. У результаті проведених інвентаризаційних обстежень нами встановлено, що паркові насадження залишаються досі в занедбаному стані. Повністю втрачено архітектурні елементи організації його території, знищено живопліт та інші межові оформлення парку. Домінанта парку «Вербовий острів» перестав існувати (ставок довкола нього теж). Не діє іригаційна система території парку. Площа парку зменшилась за рахунок забудови приватних господарств, які займають тут близько 1 га площі. Більша частина ландшафтних композицій зникла повністю, втрачено мережу алейних компонентів паркової структури. Натомість з'явилися самосійні хащі, які заповнили більшу частину території парку (до 70%). Окрім них у складі паркових насаджень з'явилися нові групи дерев, створені самосівом або безсистемними посадками у повоєнний період, які не відповідають історичній структурі паркових насаджень. Цілковито втрачені такі структурні компоненти парку як квітники та декоративні газони.

В результаті інвентаризації паркових насаджень нами виділено такі його складові компоненти:

Автохтони паркових насаджень першої половини 20 ст., які свого часу склали пейзажні композиції насаджень. Таких дерев у сучасному парку залишилося лише 15 одиниць, розосереджених по всій його території. Безпосередньо біля маєтку збереглися ясени звичайні (*Fraxinus excelsior* L.) віком близько 100 р. Неподалік від «вербового острова» знаходяться 3 клени гостролисті (*Acer platanoides* L.) майже такого ж віку, які могли входити до складу старих паркових насаджень. У північно-західній частині парку, яка завершується композицією дерев, збереглась стара береза повисла (*Betula pendula* Roth.), що теж могла входити до складу колишніх паркових насаджень. У південно-західній частині парку виявлено 7 гіркогоштанів звичайних (*Aesculus hippocastanum* L.) віком понад 70 р. Старі клени, ясени тополі та інші деревні види відмерли через ураження грибами-паразитами або вивалились внаслідок буревіїв. Встановлено, що у складі паркових насаджень переважали аборигенні деревні породи, серед яких переважали ясен звичайний, клен гостролистий, липа серцевидна, береза повисла, тополя біла (*Populus alba* L.) і граб звичайний (*Carpinus betulus* L.). Були тут також ялини, берести та модрина, сліди від яких тепер не збереглися.

Автохтони паркового живоплоту відстежені на межі західної частині парку. Це граб звичайний (*C. betulus*) у кількості 9, які зберегли ознаки давньої обрізки, що позначилось на покрученій формі стовбурів. У реконструкції паркових насаджень такі дерева являють собою певну цінність як рештки автохтонних насаджень, спотворених часом.

Самосівні породи складають абсолютну більшість сучасних насаджень парку, вік яких не перевищує 40–50 р. Серед них є аборигенні породи (липа дрібнолиста — *Tilia cordata* Mill., тополя біла — *P. alba*, черешня пташина — *Cerasus avium* (L.) Moench., граб звичайний — *C. betulus*, горобина звичайна — *Sorbus aucuparia* L. та осика звичайна — *Populus tremula* L.) або натуралізовані інтродуценти (робінія псевдоакацієва — *Robinia pseudoacacia* L., клен ясенелистий — *Acer negundo* L. та алича — *Prunus divaricata* Ledeb.). Самосівні породи на 60% заповнили територію парку, створюючи густі куртини на більшій його частині.

Види посадки повоєнних років відмічені в яблуневому (*Malus domestica* Borkh.) саду, який прилягає до західної межі парку. Старі яблуні досі плодоносять, хоч їхній стан свідчить про поступове відмирання дерев. У повоєнні роки вздовж алеї, яка веде до «вербового острова», висаджували горіх волоський (*Juglans regia* L.), ймовірно, щоб відтворити автохтонну горіхову алею. Але ці посадки горіхів збереглися лише фрагментарно.

Декоративні композиції довкола садиби Липинських були створені після 2011 р., коли вона була затверджена історичною пам'яткою (Кушнір, Гатальська, 2012). Тут висаджено близько двох десятків декоративних форм дерев і кущів, поєднаних партерною композицією із самою архітектурною спорудою. Серед них тис ягідний (*Taxus bacata* L.), керія японська (*Kerria japonica* DC.), туя західна (*Thuja occidentalis* L.), бруслина японська (*Euonymus japonica* Tsub.), барбарис звичайний (*Berberis vulgaris* L.), самшит вічнозелений (*Buxus sempervirens* L.), та декілька видів і форм кипарисовиків (*Chamaecyparis nootkatensis* Spach, *Ch. Lawsoniana* (Murr.) Parl.).

Таким чином, первинна структура парку складалась із окремих груп та куртин дерев і чагарників, між якими знаходилися відкриті галявини. Останні давали можливість бачити широку панораму деревних композицій і замикались на солітерних домінантах — окремих дерев верби та берези. Головна домінанта паркової композиції — верба біла — знаходилась на острові, звідки відкривались основні композиції паркових насаджень у східному та північному напрямках. Східна віста замикалась на квітниках переднього плану та куртинах ясенів та лип задньої панорами. Північна віста концентрувалась на солітері — березі повислій — в облямуванні видовженого краю деревних насаджень. Алеї парку складали замкнену мережу. Центральна стежка, обсаджена в нижній частині обабіч горіхами (*J. regia*), вела від центрального входу в парк до «вербового острова». Центральна експозиція знаходилась перед садибою. Перед в'їздом до неї стояла дерев'яна арка, пофарбована у червоний та білий колір (мабуть, за кольорами польського прапора). Перед нею знаходилась скульптура Божої матері («Матка боска»), яка підносилась на двометровому постаменті. Обабіч входу до садиби росли дві берези, до яких прилягали прямокутні клумби квітів. Деяко попереду, перед входом, розміщувалась велика клумба квітів характерної сферичної форми.

Аналізуючи результати інвентаризації сучасного стану насаджень парку, слід відмітити, що дендрологічний склад і стан цих насаджень не відповідає його первинній композиції. Сучасні насадження парку є досить одноманітними і вторинними, позбавленими автохтонної паркової структури. Цінні компоненти первинної паркової композиції практично повністю втрачені. Автохтонні екземпляри дерев збереглися на території парку в поодиноких екземплярах, але й ті перебувають, переважно, у критичному стані.

При розробці плану реконструкції парку нами було враховано максимальне відтворення його автохтонного вигляду із збереженням пейзажності деревних масивів. Тому план реконструкцій, складений нашою групою ще у 2007 р. на замовлення Волинської облради, базується на принципі формування нових деревних масивів та куртин із наявного числа найбільш старих і здорових дерев парку відповідно до архівних матеріалів старого парку, створеного на основі ландшафтного планування.

Мережа паркових стежок є центральних об'єктом відновлення його автохтонної структури, а тому з неї повинні починатися комплексні реконструкції парку. Цю мережу необхідно відтворити відповідно до історичного її планування, враховуючи дренаж території та відтворення покриття стежок гравієм і піском, як вони функціонували раніше. Одночасно слід відновити малі архітектурні компоненти парку, відомі з архіву фотографій та описів садиби. Відтворенню підлягають місток до «Вербового острова», межовий пліт та садові

лави вздовж алей. Для планування реконструкцій малих архітектурних форм парку нами були використані не лише названі архівні матеріали, а й результати опитування місцевих жителів, які знали або чули про їхнє розміщення в колишньому старому парку.

У нижній частині центральної стежки запланована горіхова алея, яка колись була одним із центральних елементів паркової структури. Іншим центральним елементом паркової структури був «Вербовий острів», який знаходився у нижній (південній) частині парку. Для відтворення цього композиції слід використати збережені контури водойми та острова. Заплановано створити автономне живлення водойми площею близько 60 м² із свердловини. Солітерний компонент острова — вербу білу (*Salix alba* L.) необхідно відтворити на місці знищеного часом солітерного дерева.

Відтворення первісного вигляду паркового ландшафту є одним з найважливіших завдань його реконструкції. Усі автохтонні дерева, визначені в процесі інвентаризації, належить зберегти як домінуючі елементи паркового ландшафту. Для відтворення колишніх куртин і груп дерев визначені місця посадки відповідних аборигенних порід: ясенів, кленів тощо. Попередньо на місцях запланованих куртин реставраційної реконструкції парку намічена очистка його площі від самосівних порід, які повністю зруйнували його ландшафтну структуру. Одночасно заплановані заходи окультурення поверхні ґрунту із відтворенням трав'яного покриву газонів і, подеколи, кущових куртин. План реконструкцій передбачає також поновлення огорожі на межі паркової території з відтворенням грабових стрижених живоплотів, формування мережі стежок, відтворення водної системи та малих архітектурних форм в парку.

Грабові живоплоти, які раніше охоплювали парк практично за периметром, теж повинні бути відтворені посадками. Елементи живоплоту, які збереглися у північно-західній частині парку, доцільно зберегти як реліктові складники його колишньої структури. Молоді живоплоти з граба складатимуть контраст відносно до вцілілих старих грабів і будуть ефектно унаочнювати плин часу в цій частині парку. Загальна межа відтвореного грабового живоплоту складатиме близько 300 м вздовж периметра парку.

Згідно розробленого плану реконструкції парку складено кошторис, який враховує сукупність виконання описаних вище робіт. Загальні витрати реконструкції парку складатимуть 885.0 тис. грн. Одночасно з виконанням реконструкції парку необхідно передбачити витрати на його утримання в належному стані. Для організації догляду за територією парку передбачено створення штатного розпису на 6 осіб: 2 садівників з кваліфікацією майстра озеленення, електрика та 3 сторожів. Тому загальна сума кошторису зростає до 939.7 тис. грн. Відповідно проектом передбачено створення системи освітлення території парку. Керування парком повинно залишатися за директором меморіального комплексу «Садиба Липинських».

Висновки. Парк садиби Липинських у с. Затурці є цінним природоохоронним об'єктом, що потребує реконструктивного відтворення. Виконання реконструктивних робіт, заплановане ще у 2007 р., значно розширить краєзнавчу цінність самої садиби, де сьогодні функціонує меморіальний музей В. Липинського.

Список використаних джерел

Загаюк, О.П. (2020). Затурцівський меморіальний музей В. Липинського як об'єкт краєзнавства. *Рекреаційно-туристичний потенціал України: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку*: матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 14.05.2020.). Луцьк: ЛІРоЛ «Україна». С. 42–46.

Кушнір, В.В., Гатальська, Н.П. (2012). Затурцівський меморіальний музей В'ячеслава Липинського: етапи становлення. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Сер. «Історія, економіка, філософія»*. Вип. 17. С. 82–86.

Листування В. Липинського. (2003). Ред. Я. Пеленський, Р. Залуцький, Х. Пеленська та ін. Т. 1. Київ: Смолоскип. 960 с.

Олексійовець, К.В., Білоус, Д.Ю., Мельник, Ю.А., Верешко, О.В. (2019). Реновація території музею-садиби Липинських в с. Затурці Волинської обл. *Студентський науковий вісник. Серія «Природничі та технічні науки»*. Вип. 33. Луцьк: ІВВ Луцького НТУ. С. 13–17.

Силук, А.А. (2013). Минуле і сучасне Волині та Полісся. *Локачинський район і Затурці в історії України та Волині*: матеріали XLVI Всеукр. наукової історико-краєзнавчої конференції. Вип. 46. Луцьк: «Волинські старожитності». С. 49–51.

Терлецький, В.К., Філіпенко, А.Б., Подпесков, С.І., Хіняєв, А.В. (2007). Інвентаризація деревних насаджень парку садиби В. Липинського в с. Затурці Локачинського району. Луцьк: СНУ. 21 с.

Харів, О.О. (1996). Садиба Липинського як пам'ятка садово-паркового мистецтва на Волині. *Перші та другі читання пам'яті В. Липинського*. (Луцьк-Затурці, 27–28.04.1995 р.). Луцьк-Львів: СНУ. С. 54–57.

УДК 57.042

DOI 10.37555/2707-3114.1.2021.247717

Едафо-кліматична характеристика біотопів Передкарпаття за участі ценопопуляцій видів роду *Polygonatum* Mill.

Різничук Н. І., к.б.н., доцент, Миленка М. М., к.б.н., доцент, Бабак О. В., аспірант

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» вул. Галицька, 201, м. Івано-Франківськ, 77018, Україна, e-mail: nadja1986_24@ukr.net

Edapho-climatic characteristics of Precarpathian biotopes with the participation of price populations of species of the genus *Polygonatum* Mill.

Riznychuk Nadiia, Mylenka Myroslava, Babak Olga

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Faculty of Natural Sciences, Department of Biology and Ecology, vul. Halytska, 201, Ivano-Frankivsk, 77018, Ukraine, e-mail: nadja1986_24@ukr.net

Анотація. Групування дослідних ділянок за комплексом аналізованих едафо-кліматичних параметрів методом кластерного аналізу показало, що домінуючим чинником формування абіотичних умов є тип біотопу. Тому характеризували популяційно-екологічні особливості видів роду *Polygonatum* Mill. на Передкарпатті шляхом аналізу ключових едафо-кліматичні чинників досліджених біотопів, а саме вміст гумусу, кислотність, вологоємність, суму активних температур, рівень освітлення та N, P, K.

Ключові слова: Передкарпаття; ценопопуляції; едафо-кліматичні показники; біотоп; *Polygonatum* Mill.; Нітроген; Фосфор; Калій.

Abstract. Grouping of research sites according to the set of analyzed edapho-climatic parameters by the method of cluster analysis showed that the dominant factor in the formation of abiotic conditions is the type of habitat. Therefore, characterized the population and ecological characteristics of species of the genus *Polygonatum* Mill. in the Precarpathians by analyzing the key edapho-climatic factors of the studied habitats, namely the humus content, acidity, moisture content, the sum of active temperatures, light levels and N, P, K.

Key words: Precarpathians; coenopopulations; edapho-climatic indicators; habitat; *Polygonatum* Mill. ; Nitrogen; Phosphorus; Potassium.

Вступ. Територія досліджень за ландшафтно-географічним районуванням приурочена до Передкарпаття — частини Західної України, в межах Львівської, Івано-Франківської і Чернівецької областей. Простягається вона порівняно вузькою смугою між долиною Дністра та північно-східним підніжжям Українських Карпат.

Головною метою цієї роботи є вивчення едафо-кліматичних умов Передкарпаття у розрізі окремих біотопів за участі видів роду *Polygonatum* Mill.

Для характеристики популяційно-екологічних особливостей видів роду *Polygonatum* Mill. на Передкарпатті аналізували ключові едафо-кліматичні чинники досліджених біотопів: вміст гумусу у ґрунтах; їх кислотність та